

УДК 374.018.54.091.33:796.5

Олег Байтеряков, Ірина Арсененко, Ірина Донець

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЗОБРАЖЕННЯ РЕЛЬЄФУ НА СПОРТИВНИХ КАРТАХ» В ГУРТКУ «СПОРТИВНЕ ОРІЄНТУВАННЯ»

У статті висвітлюються значення, структура, зміст і методичні особливості вивчення теми «Зображення рельєфу» в гуртках спортивного орієнтування. Дана тема є достатньо об'ємною та досить важливою для юних орієнтувальників. Зміст теми передбачає послідовне вивчення наступних головних питань: поняття про рельєф; значення рельєфу для спортивного орієнтування; способи зображення рельєфу на спортивних картах; основні форми і елементи рельєфу. Для якісної реалізації навчального змісту даної теми необхідне послідовне проведення трьох типів навчальних занять – теоретичного, практичного у приміщенні, практичного на місцевості. Для проведення практичних занять доцільно підготувати спеціальні робочі зошити із відповідними розробками занять. Структуру і зміст зошиту необхідно зробити такою, щоб після його заповнення учні отримали зроблений власноруч довідник із спортивного орієнтування. Досвід застосування зошитів свідчить про підвищення ефективності навчання.

Ключові слова: спортивне орієнтування, спортивна карта, рельєф, форми рельєфу, теоретичне заняття, практичне заняття, робочий зошит.

Байтеряков О., Арсененко И., Донец И. Методические особенности изучения темы «Изображение рельефа на спортивных картах» в кружке «Спортивное ориентирование». В статье рассматриваются значение, структура, содержание и методические особенности изучения темы в кружках спортивного ориентирования. Данная тема является достаточно объемной и важной для юных ориентировщиков. Содержание темы предполагает последовательное изучение следующих основных вопросов: понятие о рельефе, значение рельефа для спортивного ориентирования, способы изображения рельефа на спортивных картах, основные формы и элементы рельефа. Для качественной реализации учебного содержания данной темы необходимо последовательное проведение трех типов учебных занятий – теоретического, практического в помещении, практического на местности. Для проведения практических занятий целесообразно подготовить специальные рабочие тетради с соответствующими разработками занятий. Структуру и содержание тетради целесообразно сделать такими, чтобы после ее заполнения ученики получили составленный собственноручно справочник по спортивному ориентированию. Опыт применения таких тетрадей свидетельствует о повышении эффективности обучения.

Ключевые слова: спортивное ориентирование, спортивная карта, рельеф, формы рельефа, теоретическое занятие, практическое занятие, рабочая тетрадь.

Bayteruakov O., Arsenenko I., Donets I. Methodical peculiarities of studying the theme «Relief representation» in the study groups of «Orienteering». The article examines the significance, structure, content and methodical peculiarities of studying the theme «Relief representation» in the study groups of orienteering. The following theme is quite large and important for young orienteers. The content of the topic requires consistent study of the following main issues: the concept of relief, the significance of relief for orienteering, the modes of relief depiction on the sports maps, the basic forms and features of relief. For the proper implementation of educational content of the theme the three types of studies – theoretical, practical indoor classes, practical outdoor classes – must be implemented logically. For practical training it is advisable to prepare the special workbooks with the corresponding learning aids. The structure and the content of the workbook are expected to be performed in such a way that after its completion the students could receive a personally compiled guide to orienteering. The experience of usage of these notebooks testifies the increase of the efficiency of training.

Key words: orienteering, sports map, relief, forms (features) of relief, theoretical class, practical class, workbook.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. Спортивне орієнтування є одним з видів спорту в Україні, який тісно пов'язаний з туризмом. При

проведенні більшості туристських зльотів до програми окрім змагань з техніки туризму, обов'язково включають і змагання зі спортивного орієнтування. Його доступність для людей різного віку і фізичної підготовки та краса природи на дистанції сприяють популярності цього виду спорту. Заняття спортивним орієнтуванням сприяють розумовому і фізичному розвитку, загартуванню організму, допомагають пізнавати природу, що особливо важливо для молодого покоління.

Однією з суттєвих проблем викладання спортивного орієнтування в спеціалізованих і туристських гуртках є методичне забезпечення навчального процесу. Молоді керівники гуртків стикаються з проблемами планування, розробки структури і змісту курсу в цілому та окремих занять.

Дослідження особливостей методики навчання в спортивному орієнтуванні передбачає чітке усвідомлення змісту спеціального навчання спортсмена-орієнтувальника. Зміст і структура навчання орієнтувальників розглядалися в роботах В.М. Альошина [Алешин, 2008: с. 98], В.І. Ганопольського [Ганопольський, 2004: с. 57], Є.І. Іванова, С.Б. Єлаховського, А.К. Квістика, А. Кобзарьова, Ю.А. Грабовського, Б.І. Огородникова, В.І. Тикула та ін.

Мета статті – виявити зміст, структуру і основні методичні особливості вивчення теми «Зображення рельєфу на спортивних картах» в гуртку «Спортивне орієнтування».

Виклад основного матеріалу. Тема «Зображення рельєфу на спортивних картах» є достатньо об'ємною та важливою для юних орієнтувальників. Від рівня її засвоєння залежить можливість читання карти, грамотне уявлення місцевості змагань, вибір раціонального шляху руху, можливість орієнтування в природних умовах, можливість подолання природних перешкод.

Для якісного викладання даної теми керівник гуртка повинен уявляти загальний зміст і структуру теми. Це надасть можливість зробити раціональне планування вивчення теми, виявити головні питання, визначити послідовність їх вивчення та допоможе підібрати методичне забезпечення.

Зміст даної теми передбачає послідовне вивчення наступних головних питань (рис. 1):

- поняття про рельєф;
- значення рельєфу для спортивного орієнтування;
- способи зображення рельєфу на спортивних картах;
- основні форми і елементи рельєфу і способи їх зображення на картах.

Плануючи зміст теми слід виходити з того, що учні вивчали особливості зображення рельєфу на плані та карті в курсі «Загальна географія» в 6 класі. Але слід також мати на увазі відмінності у зображенні рельєфу на географічних і спортивних картах, треба враховувати, що не всі учні засвоїли цю тему на уроках географії на достатньому рівні, тому основні питання необхідно викладати, спираючись на знання учнів з географії, але в той же час повторюючи й закріплюючи їх.

Перш за все, необхідно сформулювати в учнів поняття про рельєф в спортивному орієнтуванні, при цьому зазначити, що воно дещо відрізняється від поняття «рельєф» в географії. Якщо в географії під рельєфом розуміються всі нерівності земної поверхні, то в спортивному орієнтуванні до рельєфу відносять тільки нерівності, що вкриті ґрунтом (вони позначаються знаками коричневого кольору), а для нерівностей із кам'янистою поверхнею є особливі умовні знаки – «скали та каміння», які відрізняються кольором, вони позначаються чорним кольором. Це пов'язано із полегшенням у читанні карти і уявлення місцевості.

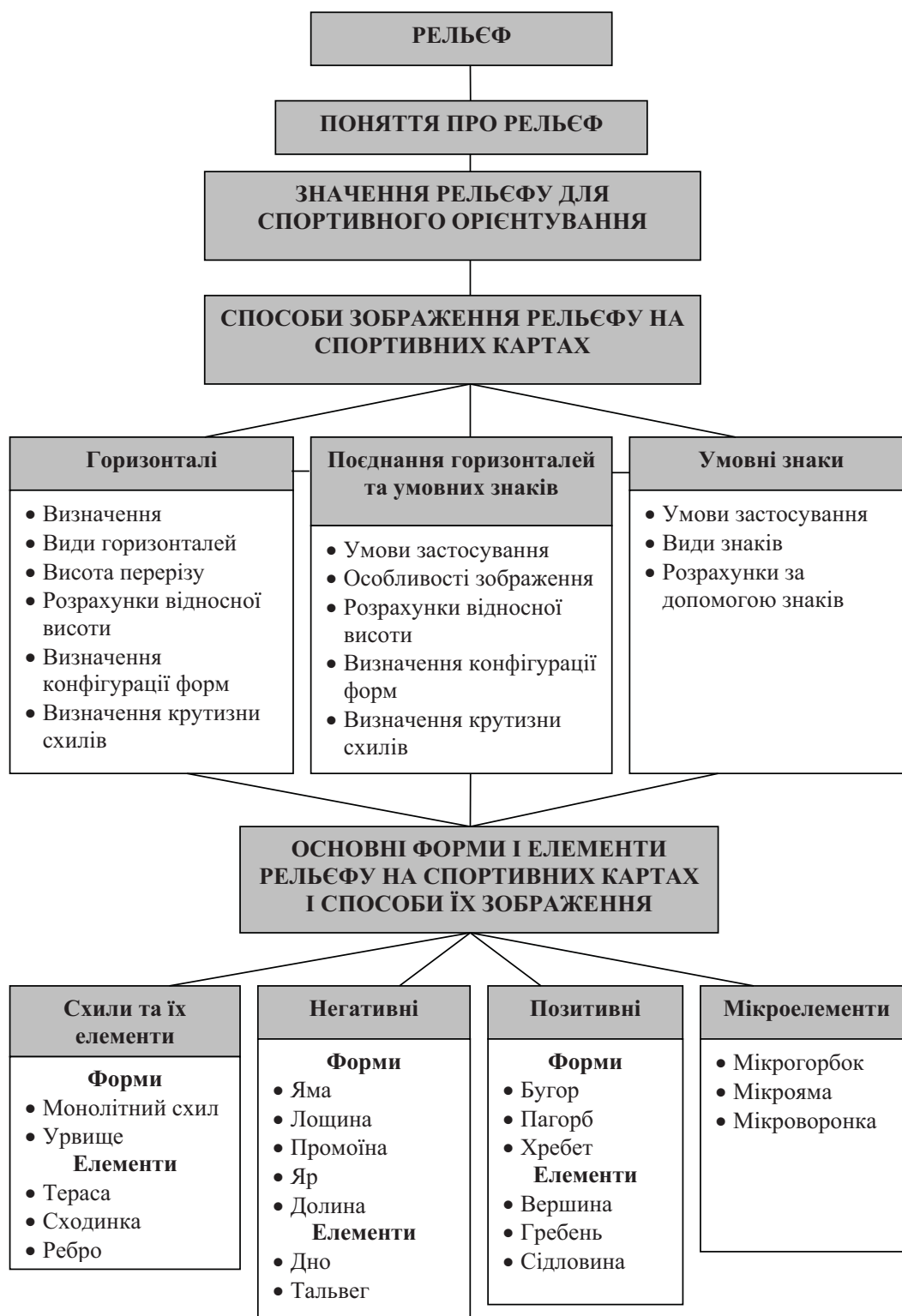

Рис. 1. Зміст і структура теми «Зображення рельєфу на спортивних картах» в гуртку спортивного орієнтування

Для мотивації вивчення теми слід приділити особливу увагу значенню рельєфу і вмінню його читати на карті для спортивного орієнтування. Визначимо основні положення цього питання, на яких слід зупинитись під час вивчення теми:

- рельєф земної поверхні є основою будь якого ландшафту місцевості, всі інші компоненти ландшафту розташовані і залежать, безпосередньо, від рельєфу;

- рельєф є основою для читання карти;
- рельєф визначає ступінь прохідності рельєфу, на що, безпосередньо, впливають такі його якості, як: ступінь розчленованості, перепад висот, крутизна схилів;
- форми і елементи рельєфу є найбільш достовірними орієнтирами на місцевості, вони не змінюються протягом тривалого часу, не змінюються за сезонами року;
- різноманітний рельєф місцевості дозволяє встановлювати цікаві дистанції змагань і застосовувати різні способи орієнтування.

Таким чином, для грамотного читання карти та орієнтування під час змагань необхідно сформувати навички впевненого читання рельєфу, уявлення його конфігурації і особливостей.

Питання про способи зображення рельєфу є одним з ключових в темі. В даному питанні слід визначити колір умовних знаків рельєфу і власне способи його зображення на карті. Рельєф на кольорових спортивних картах зображується лініями і знаками брунатного кольору. Це допомагає відрізнити нерівності земної поверхні, що вкриті ґрунтом від кам'янистих нерівностей. На чорно-білих картах рельєф зображується знаками чорного кольору, що не дозволяє відрізнити ґрунтові і кам'яні форми рельєфу та робить їх менш зручною і інформативною.

Для зображення рельєфу на картах спортивного орієнтування використовують 3 основних способи: 1) за допомогою горизонталей; 2) за допомогою умовних знаків; 3) за допомогою поєднання горизонталей і умовних знаків. Дані способи являють собою єдину систему, що дозволяє зображувати будь-які форми і елементи рельєфу місцевості.

Для того, щоб грамотно читати рельєф на спортивних картах, учні повинні не тільки знати загальні правила його зображення, але й уявляти основні форми та елементи рельєфу місцевості, знати їх характеристику та особливості зображення на карті. Тому значну частину навчального часу слід приділити саме їх розгляду. Для цього основні форми рельєфу зручно розділити на групи і для кожної групи форм також визначити основні елементи. На наш погляд можна визначити такі групи форм рельєфу:

1. Схили. Форми схилів: монотонний схил; урвище. Елементи схилів: тераса, сходинка, ребро.
2. Негативні форми рельєфу: яма; лощина; промоїна; яр; долина. Елементи негативних форм рельєфу: дно; тальвег.
3. Позитивні форми рельєфу: бугор; пагорб; хребет. Елементи позитивних форм рельєфу: вершина; гребень; сідловина.
4. Мікроелементи рельєфу: мікрогорбок; мікрояма; мікрворонка.

Такий зміст і структура вивчення рельєфу дозволять створити цілісне уявлення про основні способи його зображення на спортивних картах та сприятимуть швидкому читанню карт і впевненому орієнтуванню на місцевості.

Для якісної реалізації навчального змісту даної теми найбільш раціональним представляється послідовне проведення трьох типів навчальних занять в гуртку. Почати вивчення слід на теоретичному занятті для отримання основних знань з теми, далі продовжити вивчення на практичному занятті у приміщенні, під час якого необхідно приділити основну увагу формуванню в учнів вмінь самостійно читати та зображувати рельєф місцевості на карті. Завершити вивчення теми слід на практичному занятті на місцевості, де має бути проведено закріплення отриманих знань і вмінь та сформовані навички безпосереднього орієнтування на місцевості за формами й елементами рельєфу.

Під час вивчення теми інформацію слід подавати окремими змістовними блоками, які логічно пов'язані між собою. В кожному блоці необхідно дати чітке визначення

понять, доступне і логічне їх пояснення з використанням різноманітних засобів наочності та провести обов'язкове коротке повторювання інформації за допомогою запитань до учнів.

Для підвищення ефективності практичних занять доцільно створити спеціальні робочі зошити із відповідними розробками занять. Ці зошити, крім завдань, повинні містити методичні поради до їх виконання, довідковий та картографічний матеріал. Структуру і зміст зошиту доцільно зробити такими, щоб після його заповнення учні отримали зроблений власноруч довідник із спортивного орієнтування [Байтеряков, 2012: с. 35].

Висновки. Досвід застосування таких зошитів під час аудиторних занять зі спортивного орієнтування зі студентами та учнями гуртків свідчить про краще розуміння і запам'ятовування ними навчального матеріалу, про систематизацію інформації, що усвідомлюється, про формування навиків самостійної роботи та про кращу підготовку до занять у польових умовах.

Подальший розвиток спортивного орієнтування потребує методичного забезпечення не лише на рівні складання відповідних навчальних програм, але й на детальному розгляді особливостей вивчення кожної теми.

ЛІТЕРАТУРА

- Алешин, 2008* – Алешин В.М. Дистанции в спортивном ориентировании бегом / В.М. Алешин, В.А. Пызгарев. – М. : ФиС, 2008. – 204 с.
- Байтеряков, 2012* – Байтеряков О.З. Методичні рекомендації для практичних і самостійних робіт з курсу «Спортивне орієнтування» / О.З. Байтеряков. – Мелітополь, 2012. – 50 с.
- Ганопольський, 2004* – Ганопольський В.И. Уроки туризму / В.И. Ганопольський – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с.

REFERENCES

- Aleshin, 2008* – Aleshin V.M. Dstantsii v sportivnom orientirovaniy begom / V.M. Aleshin, V.A. Pyizgarev. – M. : FiS, 2008. – 204 s.
- Bayteryakov, 2012* – Bayteryakov O.Z. Metodichni rekomendatsiyi dlya praktichnih i samostlynih robIt z kursu «Sportivne oriEntuvannya» / O.Z. Bayteryakov. – Melltopol, 2012. – 50 s.
- Ganopolskiy, 2004* – Ganopolskiy V.I. Uroki turizmu / V.I. Ganopolskiy – K. : Red. zagalnoped. gaz., 2004. – 128 s.